Тэма: Дзеепрыметнікі залежнага стану прошлага часу. Правапіс суфіксаў -н-, -ан, -ен-, -т- у дзеепрыметніках.

Мэта: садзейнічаць фарміраванню ўмення тлумачыць утварэнне дзеепрыметнікаў прошлага часу, правільна утвараць і ўжываць іх у сваім маўленні, выпрацоўваць навык правільнага напісання суфіксаў –н-, -ен-, -ан,-т-.

Задачы:
- выпрацоўваць уменне вызначаць утваральную аснову і ўтваральныя сродкі дзеепрыметнікаў залежнага стану прошлага часу;
- фарміраваць навыкі беспамылковага ўтварэння і напісання дзеепрыметнікаў;
- дарэчна ўжываць дзеепрыметнікі ва ўласным маўленні пры стварэнні вусных і пісьмовых тэкстаў;
- выхоўваць любоў і павагу да роднага слова.

Ход урока

I. **Арганізацыйны момант** (гучыць песня "Сёння ў нашай хаце свята")

Настаўнік:
- Добры дзень, дзеці! Добры дзень, паважаныя госці!Дзеці, а якія ветлівыя словы-прывітанні вы ведаеце?

Дзеці :
Добры дзень добрым людзям!
Божае Вам блаславенне!
Добрага Вам здароўя!
З мірам прымаем, дабра жадаем!

Настаўнік:
- Дарагія дзеткі, я жадаю вам дабра, поспехаў і плённай працы!
(Запіс даты і тэмы ў сшытку)

Ў добры час, на ўлонні вясковым,
дзе вадзіца крынічная б'е,
навучыўся я матчынай мове
І **задуманых** песняў яе.
Многа ёсць **недасягнутых** скарбаў,
яшчэ болей прываблівых мар.
Я яе ні за што не аддаў бы,
бо яна найвялікшы мой скарб!
Ларыса Геніюш
Мая мова.

II. Матывацыйны момант.
1. Работа з эпіграфам (*настаўнік чытае радкі з верша Л.Геніюш "Мая мова"*)
- Якім настроем прасякнуты радкі з верша *Л.Геніюш*? (*любоўю да роднай мовы*).

III. Праверка дамашняга задання
1.1 Практ.72.
1.2 Тры вучні працуюць з карткамі

IV. Работа па тэме ўрока

Актуалізацыя раней вывучанага

а) Гутарка ў межах наступных пытанняў:

1. Што такое дзеепрыметнік? (*Нязменная форма дзеяслова*).
2. Прыметы якіх часцін мовы ён мае? (*Прыметніка, дзеяслова*).
3. Як прыметнік, па чым змяняецца? (*Род, лік, склон*).
4. Як дзеяслоў, дзеепрыметнік мае…(*Час, трыванне*).
5. Які час, трыванне? (*Цяперашні і прошлы час, закончанае і незакончанае трыванне*).
6. А што яшчэ мае дзеепрыметнік? (*Стан*).
7. Які? (*Залежны і незалежны*).
8. Што абазначае залежны і незалежны стан? (*Прымету, якую ўтварыў сам прадмет, асоба; прымету, якую ўтварыў іншы прадмет або асоба*).

б) Ад дзеясловаў утварыце формы дзеепрыметнікаў. Запішыце словазлучэнні.

Злавіць рыбу, напісаць пісьмо, знайсці грыб, зламаць галінку, пачуць навіну, пашыць кажух.

в) Растаўце прапушчаныя знакі прыпынку. Падкрэсліце дзеепрыметнікавыя звароты.

1.Непадалёк задымілася апаленая маланкай сасна.

2.У расколіне, парослай зялёным мохам, учапілася карэньчыкамі за зямлю тоненькая бярозка.

3.Уражаныя словамі дырэктара, яны стаялі моўчкі.

V. Тлумачэнне новага матэрыялу

Арганізацыя пазнавальнай дзейнасці вучняў

1.*Франтальнае апытванне*

- Давайце ўспомнім, што не ўваходзіць у аснову інфінітыва? *(-ць,- ці,- чы*).
- Запішыце і вусна прааналізуйце прапанаваныя прыклады ўтварэння дзеепрыметнікаў, зрабіце вывад: ад якіх асноў утварыліся дзеепрыметнікі і якія яны маюць суфіксы?

засеяць – засеяны;

сарваць – сарваны;

прывезці – прывезены;

асвятліць – асветлены.

- Пасля якіх літар пішацца ў дзеепрыметніках суфікс –н-? (*а, я*).
- А суфіксы -ен-, -ан-? (*Пасля зычных*).
- А што адбываецца з галоснымі літарамі *е,і,ы*, якія былі ў аснове дзеяслова? (*Яны выпадаюць*).
- Ці бывае -нн- у суфіксах дзеепрыметнікаў? (*Не*).

2. *Работа са схемай-памяткай*

-а, -я ЦЬ	**- Н** (паказаць, пасеяць)
-е, -і, -ы ЦЬ	**- ЕН, - АН** (купіць, упрыгожыць, разгледзець)
зычны ЦІ	**- ЕН, - АН** (завезці)
аднаскладовы корань	**- Т** (паліць, зжаць)
-о, -у,-ну ЦЬ	**- Т** (раскалоць, апрануць, раздзьмуць)

2. *Самастойнае знаёмства з тэарэтычным матэрыялам на с. 42-44*

3. ***Работа з эпіграфам урока***
- А зараз давайце зноў звернемся да эпіграфа ўрока. Знайдзіце ў ім дзеепрыметнікі, вызначце, ад якой асновы дзеяслова яны ўтварыліся і пры дапамозе якіх суфіксаў.

Задуманых – задумаць (-н)
недасягнутых – не дасягнуць (-т)

Фізкультхвілінка

VI. Замацаванне ведаў вучняў
1. Работа ля дошкі
Пр. 72 (вучні па ланцужку выходзяць да дошкі).

2. Работа па картках
1.Замяніце дзеясловы дзеепрыметнікамі залежнага стану і ўтварыце словазлучэнні
Прынесці (вада), сабраць (ураджай), расказаць (верш), пабудаваць (хата), пражыць (год), зламаць (галінку), асушыць (балота), паліць (кветкі).

3.Знайдзіце няправільна ўтвораныя і запісаныя дзеепрыметнікі. Выпраўце памылкі, запішыце правільны варыянт.
Адпушчаныя сродкі, **прыклееяная афіша**, пражыты век, **паселіныя ў новыя дамы**, **апісаннае падарожжа**, занесеныя ветрам, паднятая крышка, **накормляныя дзеці**, пастаўленыя ў рад, **пералічэнныя асаблівасці**, акуратна прычасаны, **знясіліныя ў барацьбе**.

4. Заданне "Знайдзі лішняе".
1. Пажаўцелая, зарослыя, **прыбраны**, збялелы.
2. Ацалелы, **шэпчацца**, куплены, пасеяны.
3. **Размясціў**, адкрытых, заснаваных, вывучаных.
4.З'едзены, упрыгожаны, прынесены, **пачырванелая**.

5. Заданне. Замяніце другую частку сказа дзеепрыметнікамі.
1. Не купіш таго дня, які страціў.
2. Перацягне лёгкі рубель тая капейка, якую набылі мазалём.

6. На дошцы запісаны прыказкі. Вучні зачытваюць і тлумачаць іх сэнс. Знаходзяць дзеепрыметнікі, вызначаюць, ад якой асновы дзеяслова яны ўтвораны і пры дапамозе якіх суфіксаў.
1 Лепш напрацаванае, чым пазычанае.
2. На Івана ноч адарвана.
3. Не кручаны – не рэмень, не вучаны – не чалавек.

7. Прачытайце тэкст. Вызначце стыль і тып маўлення. Знайдзіце і вызначце дзеепрыметнікі, вызначце суфіксы.

Крыж Ефрасінні Полацкай

У 1162 годзе полацкі ювелір Лазар Богша стварыў па заказе Ефрасінні Полацкай крыж. Крыж шасціканцовы, даўжынёй 51 сантыметр, аснова драўляная. На

пярэдняй і адваротнай плоскасцях **прымацаваны** 11 залатых пласцін, **аздобленых** перагародчатымі каляровымі эмалямі з выявамі святых, арнаментальнымі кампазіцыямі, каштоўнымі камянямі. Бакі крыжа **абкладзены** сярэбранымі пазалочанымі пласцінамі. На іх **прасечаны** надпіс, у якім паведамляецца гісторыя стварэння рэліквіі, дата, імя майстра. Да 1941 года крыж захоўваўся ў Магілёўскім краязнаўчым музеі. У час вайны крыж быў **вывезены** акупантамі, месца яго знаходжання сёння невядома.

VI. Падвядзенне вынікаў урока

Падымаем левую руку, калі дзеепрыметнікі ўтвораны пры дапамозе суфікса – н:

раскладзеныя, **дараванае**, напоенае, **засланы**, скошаная, **намаляваны**, **падрыхтаваны**, заплецены, вывучаны, **пафарбаваны**.

Рэфлексія

1. Якое заданне для вас на ўроку было самым складаным?
2. Якое заданне было найбольш лёгкім?
3. Ці спадабаўся вам урок?

VII. Дамашняе заданне: скласці заданне “Знайдзі лішняе” па тэме ўрока.